

[0475]

## WURDSNEUPERIJEN

59. Nijfrysk *skra(e)its*, *skreits*.

Op 9 jannewaris hat de Dialektekommisje fan 'e Fryske Akademy in gearkomste hâlden, dêr't de forklearring fan it wurd *skra(e)its* op it aljemint brocht is troch Prof. Dr. H.T.J. Miedema en J. Boersma; in koarte stinsele gearfetting is op dy gearsit ûnder de taharkers forspraet, mar de útliz, dat dy fûgelnamme tobekgiet op *skerniterke*, hat net elk oertsjûgje kind. It hat dêrom wol doel en kom jitris op dy bineaming fan 'e 'strontjager' of 'skytjager' werom.

Waling Dykstra jowt yn syn *Fr. Wb. III*, 123 de foarmen *skra(e)its* en *skreits* op foar fûgels, dy't ta it slachte fan 'e 'jagers' hearre. Us fûgelkundigen<sup>1</sup> ûnderskiede dêrby fjouwer soarten, to sizzen:

1. de *Greate Skraits* of *Greate Skreits*, ek wol *Greate Strontjager* of *Greate Skytjager* neamd, lat. *Stercorarius skua* (Brünnich);
2. de *Skraits* of *Skreits*, yn guon kontreijen fan Fryslân as *Strontjager* of *Skytjager* oantsjut, lat. *Stercorarius pomarinus* (Temminck);
3. de *Lytse Skraits* of *Lytse Skreits*, dêr't bûtendat de nammen *Lytse Strontjager* of *Lytse Skytjager* foar yn 'e swang binne, lat. *Stercorarius parasiticus* (Linnaeus);
4. it *Séfalkje*, dat yn it Latyn fan *Stercorarius longicaudus* Vieillot hjit.

De *skra(e)its* of *skreits* mist ûnder de Fryske fûgelnammen, dy't yn C. Gesner syn *Historiae Animalium* (1555) to boek steane. Yn Gysbert Japicx syn wurken siket men dat wurd ek omdôch. Sa goed as ik wit, komt it foar 't earst op skrift foar yn 1747, doe't Jan Althuysen in leedsang dichte hat op it forstjerren fan 'e Frjentsjerter heechlearaer Gowert du Bois. Dat rymstik set yn mei de wurden:

'DY<sup>2</sup> dæd, dy mæggre *schraeyts* mey syn fortorre schonken,  
 Mey æggen ræ fin bloed ynne holle dyiep wey sonken,  
 Fin moardjen, deyen, in forwoastjen altyt fol,  
 Kaam mey ien fuwllle tjenst<sup>3</sup> læst uwt syn tjuster hol'.

De oanhael hjirboppe docht bliken oan dat de skriuwer *schraeyts* brûkt yn 'e oerdrachtlike bitsjutting fan 'lang en skrael persoan', yn dit gefal de 'skrinkelman'.

Bisjogge wy it wurd *skreits* út in taelkundich each, dan kin it suver net oars of de *-ts* moat troch assimilaesje út *-k* ûntstien wêze. De oergong *k > ts* docht him ornaris yn 'e midden en op 'e ein fan in wurd foar, as it dêroan folgjende wurdlied oarspronklik in *j*, *i* of *î* hawn hat<sup>4</sup>. Om't ús gjin âldfryske foarm fan *skreits* oerlevere is, kinne wy allinne mar to seil gean op lykop rinnende

ûntjowingen yn wurden mei deselde lûding. Sa is bygelyks âldfrysk *makia* nei in bulte tusken trimen, dy't yn ús oarkonden to finen binne, ta nijfrysk *meitsje* wurden. Dy foroaring moat sa yn 'e wurken gien wêze: *makia* > *meckya* > *mettya* > *meitia* > *meitie* > *meitje* > *meitsje*<sup>5</sup>. Krekt-en-allyk set âldfrysk *smakia* him fuort as nijfrysk *smeitsje*. Itselde jildt foar âldfrysk *wakia*, dat wy hjoeddedei as *weitsje* kenne. Noch in fjirde tiidwurd heart yn dit forbân neamd to wurden, to witten *reitsje*, dat in âldfrysk *rakia* ûnderstelt, forl. *rackie* by Bogerman, *Rymspreuken* [1542], I, 96. Sa hat it alle eigenskip, tinkt my, om *skreits* oer \**skrekki*- ta in germaenske grounfoarm \**skrakiz* tobek to bringen. Opmerklik mei it hjitte, dat O.H. Sytstra en J.J. Hof yn har *Nieuwe Friesche Spraakkunst* (1925), s. 31 al ornearren, it pear *skra(e)its* - *skreits* wie út *skra(e)k* - *skrek* fuortkommen!

Binne wy ienris sa fier, dan is it saek, dat wy de germaenske stamme \**skrak*- by it Yndogermaensk oanslute. Omreden *sp*, *st* en *sk* by de germaenske lûdforskouwing gelyk bliuwe, sil ydg. \**skrog*- moai wis de foarrinder fan germ. \**skrak*- west hawwe. De wurdfoarm \**skrog*- is in útwreiding fan ydg. \**skr*-, de leechste lûdtrime ("Schwundstufe") fan 'e ydg. basis \**sker*-, dêr't in hiel nustje fûgelnammen op stuolket. De lûdneibauwende ydg. wurdstamme \**sker*-, \**skor*-, \**skr*- hat in forweechlike *s*, dat wy moatte mei J. Pokorny fan ydg. \*(*s*)*ker*-, \*(*s*)*kor*-, \*(*s*)*kr*-<sup>6</sup> útgean. Deselde omskriuwt de bitsjutting fan dat oerlûd mei 'Schallnachahmung für heisere, rauhe Töne, solche Tierstimmen und die sie ausstoßenden Tiere'. It sil klearrichheit hawwe dat yn iere tiden forskate fûgels wakker algemien nei har roppen, gûlen, kriteren of kroaskjen bineamd waerden. Us *skra(e)its* of *skreits* is in nomen agentis mei de bitsjutting 'de kriterende'. Syn neiste (taelkundige) sibben binne:

1. ags. *scrêc* (Anglysk), *scræc* (Westsaksysk) 'bûnte lyster' *Turdus philomelos* Brehm < germ. \**skrêk*-<sup>7</sup> < ydg. \**skrêg*-. Op 'e selde streek steane, hwat de lûdtrime oanbilanget, ânoarsk *skrækr* 'gjalp', ânoarsk *skrækja* 'gjalpe, gûle' en ning. *screech* 'balte'.

2. ags. *scrîc* 'dûbelde lyster' *Turdus viscivorus* Linnaeus, ning. *shrike* 'readkopwurger' *Lanius senator* Linnaeus, mnd. *shrîk* 'teapert' *Crex crex* (Linnaeus), nnl. *schriek*<sup>8</sup> 'teapert' *Crex crex* (Linnaeus), 'wetterhintsje' *Rallus aquaticus* Linnaeus, nsweedsk *skrika*, nnoarsk *skrike* 'houtekster' *Garrulus glandarus* (Linnaeus) < germ. \**skrîk*- < ydg. \**skreig*-. Forlykje mei *î* fierders nsweedsk *skrîka*, ming. *shrîken*, âsaks. *scrîcon* 'gûle, raze, skreauwe'.

3. nfrysk *skries*, *skrier*, *skrie* *Limosa limosa* (Linnaeus), midfrysk *schrye* by C. Gesner yn syn *Historiae Animalium* (1555) en *schrie* (1750) yn *Estrik XXI*, 94 út âfrysk \**skrê* < germ. \**skraiwi*- < ydg. \**skroiui*-. De namme *skrie(s)* hâldt forbân mei it âldfryske tiidwurd *skrîa* 'balte, raze' = âhd. *scrîan*, nhd. *schreien*, âsaks. *skrîan*, mnl. *scrîen*, nnoarsk (dial.) *skria*.

Sûnder forweechlike *s* kinne wy hjir de neikommende útrinders fan ydg. \**ker*-, \**kor*-, \**kr*- in plak jaen:

4. nfrysk *raven* Corvus corax Linnaeus, mnl. *rāve(n)*, nnl. *raaf*, mnd. *rāven*, âhd. *hraban*, mhd. *raven*, nhd. *Rabe*, ags. *hræfn*, ning. *raven*, ânoarsk *hrafn* < germ. *\*hrafnaz* < ydg. *\*kropnos*. Dêr sit sadwaende de leechste trime *\*kr-* fan ydg. *\*ker-/kor-* yn, dat û.o. foarkomt yn lat. *cornix* 'krie', lat. *corvus* 'raven', gr. κορώνη 'krie' en gr. κόραξ 'raven'.

5. nfrysk *roek* Corvus frugilegus Linnaeus, mnl. *roec*, nnl. *roek*, mnd. *rôk*, mhd. *ruoch*, âhd. *(h)ruoh*, ags. *hrôc*, ning. *rook*, ânoarsk *hrókr* < germ. *\*hrôkaz* < ydg. *\*krôgos*, allyksa in ôflieding fan ydg. *\*kr-*, de Schwundstufe fan ydg. *\*ker-*.

6. nfrysk *reager* Ardea cinerea (Linnaeus), midfrysk *reijger* (Burmaniasprekwurden [1614], nû. 765, 972), mnl. *reigher*, nnl. *reiger*, mnd. *rêger*, mhd. *reiger*, âhd. *reigaro*, nhd. *Reiher*, ags. *hrâgra* < germ. *\*hraigran* < ydg. *\*kroikrôn*, dat al wer *\*kr-*, de nultrep fan ydg. *\*ker-*, bifettet.

Wy hawwe yn dit artikel *sawn* fûgelnammen bisprutsen, dêr't de ydg. wurdstamme *\*(s)ker-* yn stiket. Us *skra(e)its* of *skreits* is, sa die bliken, neiste famylje fan ags. *scrêc*, *scræc* en ags. *scrîc*, moat in graed uterliker bisibbe wêze oan nfrysk *skries* en hinget hegerop gear mei de grounfoarmen fan *raven*, *roek* en *reager*.

Foar leaten fan 'e neamde stamme bûten it Germaensk kin de lêzer torjochte by J. Pokorny, yn hwaens *Idg. etym. Wb.* *\*(s)ker-* wol fjouwer siden bislacht (s. 567 e.f.).

Goutum

W. J. Buma

#### NOATEN:

1. Tj.Gs. de Vries, *Aves Frisicae*. Ljouwert 1928, s. 107, 108. J. Boersma, *It wylde fûgelt*. Ljouwert 1972, s. 13.
2. Sjoch *Frysk út de 18de ieu II*. Estrik XXI. Grins 1960, s. 44.
3. = koarts.
4. W. L. van Helten, *Altostfriesische Grammatik*. Leeuwarden 1890, § 134.
5. J.J. Loopstra, *De assiblatie in de Oudfrieze oorkonden*. Haarlem 1935, s. 87.
6. J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*. Bern 1959, s. 567.
7. K. Kärre, *Nomina agentis in Old English*. Part. I. Upsala 1915, s. 24.
8. *Woordenboek der Nederlandsche Taal XIV*. 's-Gravenhage-Leiden 1936, spj. 1021.  
J. de Vries, *Nederlands Etymologisch Woordenboek*. Leiden 1971, s. 630.